

Paars in Nederland

Een balans van ruim twee jaar regeringssamenwerking

Ruud Vreeman

Waarnemend voorzitter PvdA Nederland

De 'onnatuurlijke' coalitie van PvdA met VVD en D66 boekt resultaten. Hoe is ze tot stand gekomen, wat zijn de accenten en kan het zo doorgaan?

Waarnemend PvdA-voorzitter Vreeman gaf hierover op de bijeenkomst 'paars in Nederland' op 23 januari tekst en uitleg.

'It's not tired, it is dead', met deze, aan Tony Blair ontleende woorden, vatte in 1994 de voorman van de Nederlandse liberalen, Frits Bolkestein, de weg die naar het paarse kabinet-Kok liep samen. Het socialisme was volgens Bolkestein niet moe, maar dood. Paars was mogelijk geworden doordat ook de PvdA tot het inzicht was gekomen dat de sociaal-democratische uitgangspunten van de verzorgingsstaat niet meer te handhaven waren. De PvdA had de bakens verzet naar 'meer markt en minder overheid'. Daarmee was het belangrijkste obstakel tegen paars weggevallen. Het kabinet-Kok was eigenlijk een liberaal kabinet dat feitelijk het liberale verkiezingsprogramma uitvoerde. De PvdA was van haar geloof gevallen. Met de ondergang van het socialisme was de hegemonie van het liberalisme bezegeld. Aldus kort samengevat Bolkesteins stelling aan het begin van de paarse coalitie.

Mijn stelling hier is precies omgekeerd. Mijn stelling luidt dat de liberalen door toe te treden tot paars weer een beetje met de voeten op de grond zijn gekomen. Ondanks de retoriek van Bolkestein hebben zij ingezien dat zij er met het dogmatische 'markt, markt en nog eens markt' niet uitkomen bij de modernisering van de verzorgingsstaat. Zij hebben ingezien dat juist de

verbinding tussen het economische en het sociale het fundament van de toekomstige verzorgingsstaat in Nederland vormt. Als je een sterke economie wilt ontwikkelen, is sociale cohesie onmisbaar. Mijn stelling hier is ook dat de Nederlandse sociaal-democratie door in een paarse coalitie het debat met de liberalen aan te gaan aan kracht heeft gewonnen. Tony Blair zou over de Nederlandse sociaal-democratie gezegd kunnen hebben: 'it's not dead, it's alive and kicking.'

De aanloop

Met welke motieven begon de PvdA drie jaar geleden aan het paarse avontuur? Bij het begin van de kabinetsformatie was er een stroming die paars zag als een impuls voor vernieuwing omdat een andere dynamiek tussen het sociale en de markt op gang gebracht zou kunnen worden. Er was ook een stroming in de PvdA die vanwege democratische overwegingen voorstander van paars was. Deze stroming vond het - los van het beleid - belangrijk dat de christen-democratie, die vanaf 1917 onafgebroken aan de macht was geweest in Nederland, eindelijk een keer in de oppositie zou komen. Voor weer anderen golden tamelijk pragmatische overwegingen. Aan de ene kant hadden zij reserve omdat het een coalitie

betrof met juist de partij die het meest tegengesteld aan de PvdA was. Aan de andere kant hadden zij de praktische overweging dat regeringsverantwoordelijkheid niet meer mogelijk was met de christen-democraten omdat het CDA en de PvdA beiden de verkiezingen verloren hadden en samen geen meerderheid meer konden vormen. De enige mogelijkheid om regeringsverantwoordelijkheid te behouden was dan een coalitie met de VVD en D66. De vraag die dan overbleef was of het programmatisch onderhandelingsresultaat het waard maakte om regeringsverantwoordelijkheid te dragen. Deze pragmatische positie gold voor mijzelf en ik neem aan ook voor Wim Kok.

Voor een beoordeling van paars is het ook goed de aanloop naar paars in ogenschouw te nemen. Belangrijk is het gegeven dat de PvdA in de jaren tachtig langdurig in de oppositie verkeerde. De PvdA trad in 1989 toe tot de rooms-rode coalitie, het kabinet Lubbers/Kok, zonder veel programmatische voorbereiding hoe met regeringsverantwoordelijkheid om te gaan. Midden in de regeerperiode zakte de economische conjunctuur in waardoor een grote bezuinigingsoperatie noodzakelijk was. Er kwam een permanent proces van bezuinigen op gang en er was bijna geen mogelijkheid meer om nieuwe investeringen te doen.

De PvdA was vanuit de oppositierol slecht voorbereid op hoe om te gaan met dat slechte weer. Daarbij kwam dat er een element van gebrek aan vertrouwen in de samenwerking met het CDA sloop. De fractievoorzitter van de christen-democraten in de Tweede Kamer, Brinkman, joeg voortdurend van buitenaf en vanaf de rechterflank het kabinet op met uitspraken dat er nu eens echt ingegrepen moest worden en dat het speelkwartier voorbij was. Steeds meer werd zichtbaar dat het sociaal-economische beleid van het CDA vrijwel niet afweek van het beleid dat de liberalen voorstonden. Het streven naar flexibilisering door het verzwakken van het ontslagrecht of het meer vrij geven van uitzendarbeid zijn bijvoorbeeld projecten die onder de CDA-minister van sociale zaken, De Vries, zijn voorbereid. De rooms-rode coalitie had nauwelijks draagvlak meer in de PvdA. Slechts 6% van

onze leden voelde zich verwant met die coalitie. Ondanks het gebrek aan enthousiasme vond de PvdA in overgrote meerderheid dat geen breuk moest worden geforceerd. De lange oppositiejaren lagen daarvoor nog te vers in het geheugen.

Een dieptepunt kreeg de samenwerking in de zogenaamde WAO-crisis. In Nederland dreigde een ontwikkeling van meer dan een miljoen arbeidsongeschikten. Om die ontwikkeling te keren werd tamelijk abrupt een ingrijpende verslechtering van de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (WAO) doorgevoerd. Door die ingreep ontstond grote commotie. De PvdA was volstrekt onvoorbereid. Zij had naar haar leden en naar de bevolking toe voortdurend de hoedschap uitgedragen dat zij de bestaande sociale zekerheid wilde verdedigen. En nu stond zij ineens zonder dat haar achterban daarop was voorbereid een ingrijpende verslechtering voor. De breuk met de vakbeweging was vrijwel compleet. De vakbeweging protesteerde met de grootste demonstratie in haar bestaan door in Den Haag 250.000 mensen op de been te brengen. De WAO-crisis bracht een totale ontreddering in de PvdA te weeg. Alleen al direct na de crisis verloor de PvdA 10.000 tot 15.000 leden en de daling van het ledental zette vervolgens gestaag door.

Verkiezingen en formatie

Ik stelde al dat bij de verkiezingen in 1994 zowel het CDA als de PvdA geweldig verloren hadden. Op de valreep is de PvdA toch nog de grootste partij geworden. Alleen daardoor heeft de PvdA toch weer de mogelijkheid gehad een onderhandelingspositie te verwerven voor een nieuw kabinet. Als dat niet het geval was geweest waren de consequenties voor de partij en voor Wim Kok niet te overzien geweest.

Bij de formatie wilden CDA en VVD samen met D66 een kabinet vormen, maar D66 heeft in de hele onderhandelingsperiode consequent vastgehouden dat zij niet met het CDA wilde. D66 had sterk het idee dat er een keer een kabinet moest komen zonder het CDA. Daarbij speelt ook dat het CDA inhoudelijk zichzelf overspeelde door bijvoorbeeld de WAO weer op te rakelen.

Het regeerakkoord dat in 1994 tot stand is

gekomen heb ik altijd gezien als een gewoon onderhandelingsresultaat. De drie partijen hebben vanuit hun verkiezingsprogramma's ingezet en alledrie probeerden ze naar zich toe te trekken wat zij gewonnen hadden en weg te schuiven wat zij verloren. De liberalen wilden bijvoorbeeld in de sociale zekerheid een zogenaamd 'ministelsel' waarbij iedereen een basisbedrag zou ontvangen en collectief of particulier moest bijverzekeren. De PvdA had als inzet om de hoogte en de duur van uitkeringen te handhaven. Het onderhandelingsresultaat is geweest dat hoogte en duur van de uitkeringen overeind zijn gebleven, maar dat marktwerking mogelijk is geworden in de sociale zekerheid. Een soortgelijk compromis kwam tot stand met betrekking tot het minimumloon. De PvdA wilde het minimumloon handhaven en koppelen met de loonontwikkeling. In VVD-kringen was men voor de verlaging van het minimumloon. Het compromis werd dat het minimumloon gehandhaafd bleef, maar dat in bepaalde gevallen er een uitzondering mag worden gemaakt als de sociale partners daar overeenstemming over kunnen vinden. Er zijn ook compromissen gesloten die ik zeer risicovol vind. Ik heb persoonlijk een voorbehoud gemaakt bij de passage in het regeerakkoord over de invoering van de marktwerking in de sociale zekerheid.

Staan er in dit regeerakkoord nu afspraken die we niet met het CDA kunnen maken? Mijn overtuiging is dat we over de hiervoor genoemde punten ook hadden moeten onderhandelen met het CDA. Waarschijnlijk hadden PvdA en CDA met dezelfde inzet tegenover elkaar gestaan als wij nu tegenover de VVD stonden.

Andere accenten

Er zijn ook oplossingen in het regeerakkoord opgenomen die met het CDA niet mogelijk geweest waren. Een eerste voorbeeld is het hele overheidsprogramma voor banen voor langdurig werklozen en laaggeschoolden van minister Melkert. Het CDA zag in de vorige regeerperiode niets in het idee om de sociale zekerheidsgelden meer te gebruiken om langdurig werklozen uit hun uitzichtloze positie te halen en te laten participeren. Zij is nog steeds die mening toegedaan,

getuige haar inbreng in het debat. Een tweede voorbeeld waarbij het CDA contrair was, was de concentratie van het beleid op de grote stadsproblematiek. Zij had altijd de neiging om dat beleid af te remmen, ook uit electorale overwegingen. CDA-kiezers wonen vooral buiten de steden. Daar zijn ook problemen, maar die staan wat betreft hun omvang en concentratie natuurlijk niet in verhouding tot de problemen in de grote steden. Een laatste voorbeeld waar het CDA dwars lag, is de lastenverlichting gericht op laaggeschoolde mensen om de werkgelegenheid voor die groep aan te jagen.

Op een aantal terreinen hebben we beleid dat door het CDA in gang was gezet weer wat kunnen corrigeren. Het beleid van flexibilisering op de arbeidsmarkt in de richting van versoepeling van het ontslagrecht, minder regels voor uitzendarbeid en nog meer korte contracten kwam in het vorige kabinet van het CDA. Wij zijn nu bezig een tegenbeweging op gang te brengen om flexwerkers en de uitzendkrachten juist een wat sterkere positie te geven. Hun positie komt weer wat dichterbij die van een vaste werknemer. Dat gebeurt bijvoorbeeld door pensioenopbouw en scholing verplicht te stellen na twee keer een tijdelijk contract of een tijd lang bij dezelfde werkgever. Onze minister van sociale zaken Melkert is daar sterk mee bezig. Overigens zien we bij werknemers met een vaste arbeidsovereenkomst een kleine beweging de andere kant op: iets snellere ontslagprocedures en iets meer flexibele inzetbaarheid.

Conclusie: waar sociaal-democraten en liberalen op de hoofdterreinen van het sociaal-economisch beleid verschillen, hadden we met de christen-democraten dezelfde onderhandelingsstrijd moeten voeren. En op een aantal andere terreinen waar wij nu een beleid kunnen ontwikkelen was dat met het CDA moeilijk of onmogelijk geweest.

Het grote verschil tussen liberalen en christen-democraten betreft de ideologische opvatting over wat in Nederland heet "het maatschappelijk middenveld". Dat betreft het stelsel van overleg-economie in Nederland: de Sociaal Economische Raad, de Stichting van de Arbeid, de Publiek-Rechtelijke Bedrijfsorganisaties. Dit model van

institutionele vormgeving van de arbeidsverhoudingen ligt onder vuur bij zowel VVD als D66. De christen-democraten, die samen met de sociaal-democraten de economische orde in Nederland vorm hebben gegeven, zijn juist de grote voorvechters van dit model.

Het Nederlandse succesverhaal

Na drie jaar paars wordt ons land luid geprezen in het buitenland. 'Werk, werk, werk' is het motto van dit kabinet. Daarop hebben liberalen en sociaal-democraten elkaar gevonden. Men moet daarin niet overdrijven, maar het is onmiskenbaar dat Nederland een sterke banengroei heeft en de werkloosheid aan het afnemen is. Het kabinet heeft gezegd dat het per jaar 100.000 extra banen wil en ik ben ervan overtuigd dat het kabinet dat ook gaat waarmaken. Dan zijn er straks in 1998 400.000 banen gecreëerd. Dat komt niet alleen op conto van het kabinet. De banengroei heeft ook te maken met loonmatiging vanuit de vakbeweging en heeft te maken met een sterke groei van de deeltijdarbeid in Nederland. De banengroei heeft uiteraard ook te maken met de lastenverlichting. Het verschil tussen wat een werknemer de werkgever kost en wat de werknemer netto ontvangt, is minder geworden door de zogenaamde wig te verkleinen. De bezuinigingen op de sociale zekerheid en op andere collectieve goederen zijn deels gebruikt voor lastenverlichting waardoor arbeid goedkoper is geworden.

De groei van de werkgelegenheid is ook versterkt door het programma van het kabinet om het midden- en kleinbedrijf te stimuleren en door het kabinetsbeleid voor de stadseconomie. Nederland is een land met veel flexibele arbeid. Dat heeft ook te maken met de aard van de economische activiteit, bijvoorbeeld het grote aandeel van de distributiesector. Er is niet alleen flexibiliteit in rechtspositie, maar ook in werktijden. We zijn een flexibel land, maar de werkgelegenheid groeit over de hele linie. Naar de toekomst toe ligt er wel de vraag of de groei in kennisintensieve productie en dienstverlening zich verder zal ontwikkelen.

De resultaten van het werkgelegenheidsbeleid van het kabinet oogsten internationale waarde-

ring. Vooruitlopend op de kritiek: het is niet zo dat dat allemaal slechte banen zijn. Er zitten natuurlijk ook 'hamburgerbanen' tussen. (Overigens is dit geen goed begrip. Bij McDonalds in Nederland werken 10.000 mensen op basis van met de vakbeweging afgesproken arbeidsvoorwaarden.) Er is sterke groei in bijvoorbeeld de schoonmaak, in de horeca, en dan gaat het niet altijd om banen waarmee je een behoorlijk bestaan op kunt bouwen. Ook in België is er trouwens een groei van soortgelijke banen. Maar in Nederland is er ook groei bij banken en verzekeringsmaatschappijen of in de zorgsector. Zelfs in de industrie is een geringe groei. Men kan dus niet stellen dat de groei alleen aan de onderkant plaatsvindt.

De sanering van de sociale zekerheid is voorbij. Dat is gevolg van de inspanningen van de afgelopen jaren en van de conjunctuur. Waar het om gaat is dat de overheidsfinanciën nu op koers liggen en dat daardoor andere zaken op de agenda kunnen worden gezet. De discussie over wat men de *Agenda 2000 van Kok* noemt ontwikkelt zich. De aandacht gaat nu uit naar investeren in de infrastructuur: de Betuwelijn, de Hoge Snelheidslijn, de verdere ontwikkeling van Schiphol, een tweede Maasvlakte bij Rotterdam. Maar de discussie gaat niet alleen over de fysieke infrastructuur. Er loopt ook een hele discussie over investeren in kennis. Hoe kun je met kennis concurreren? Hoe breng je economie en ecologie in balans? En hoe zorg je voor de sterke sociale infrastructuur als voorwaarde voor economische ontwikkeling en armoedebestrijding? We zien weer voor het eerst sinds lange tijd een agenda ontstaan in Nederland die gericht is op nieuwe investeringen.

Pragmatisme

Past paars in de cultuur van het Nederlands kapitalisme? In discussies met Bolkestein gaat het altijd over het type economische orde. De sociaal-democraten opteren voor een meer Europees model van arbeidsverhoudingen, het Rijnlandmodel, met een bepaald type vakbeweging, met een bepaald type sociale zekerheid, met wat meer lange termijndenken en niet alleen alle aandacht voor de snelle winsten. Bolkestein is meer gecharmeerd van het Angelsaksische model. Hij

wil in Nederland aspecten van het kapitalisme van het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten overnemen. Ook in paars blijft de PvdA georiënteerd op de eigen variant van het Rijnlandmodel, terwijl Bolkestein en soms ook D66 minister Wijers van economische zaken kiezen voor elementen van het Angelsaksisch model. Ze vinden de arbeidsmarkt te star, zij vinden dat er te veel instituties zijn en te weinig loondifferentiaties. Ze pleiten voor meer dynamiek.

In de praktijk is Nederland altijd een beetje pragmatisch geweest. We hebben altijd in onze geschiedenis dingen die ons aanstonden van buurlanden gepikt. We hebben de institutionele vormgeving van de Duitsers overgenomen, met sector-CAO's, Wet op de Ondernemingsraad, etc. De marktwerking hebben we van de Angelsaksische landen overgenomen. Nederland is altijd een handelsnatie geweest en dat past daarbij. Onze wetgeving, de regels voor de burgers zijn weer vooral Frans georiënteerd.

Deze pragmatische mix van invloeden op het Nederlandse kapitalisme heeft bijgedragen tot twee belangrijke kenmerken van de Nederlandse cultuur. Nederland is altijd gematigd. Er is geen sterke radicale ontwikkeling. Nederland is niet radicaal rechts of radicaal links. We hebben altijd kabinetten waarin meerdere partijen zitten. Dat draagt bij tot de gematigdheid. Er zijn wel tegenstellingen, soms ook scherpe, maar altijd is er het besef dat er wel eens samengewerkt moet worden. Het andere kenmerk is de sterke groeps-cultuur. In Nederland heb je bijna geen bekende 'captains of industry'. Wie leidt Unilever? Wie Akzo Nobel? Het zijn allemaal groepsbesturen. Ook in de geschiedenis van Nederland heerst de cultuur van groepsbesturen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de schilderijen van Frans Hals met zijn groepsportretten. Ook in het Nederlandse kabinet geldt collegiaal bestuur.

Onze gematigdheid heeft geleid tot een variant van het Rijnlandse kapitalisme. Je kunt dat een soort georganiseerd kapitalisme noemen. We willen wel concurreren, maar zien ook het belang van samenwerking en hechten daaraan. Dus samenwerking en concurreren. Dat heeft ons geen windeieren gelegd, vroeger en nu. Nederland behoort tot de rijkste landen ter wereld.

Ondanks de krachtige liberale retoriek heeft deze cultuur van gematigdheid een dempende werking. Uiteindelijk winnen pragmatische overwegingen in de trant van 'het moet wel sociaal blijven in Nederland' of 'we moeten geen arbeidsonrust krijgen in Nederland'. Dat is een soort gematigdheid waarin een paars kabinet kan gedijen. Wim Kok zegt altijd dat het een gewoon kabinet is en dat het gaat om het beleid dat gevoerd wordt. Dat hoort bij die cultuur.

Het paarse kabinet is vooral mogelijk geworden door de bereidheid om naar elkaar te luisteren. Als je elkaar zo lang en vaak hard bestreden hebt en dan met elkaar samen gaat werken, is het leerzaam om van elkaars argumenten kennis te nemen. Pragmatisme eist dat je de ideologie overstijgt. Want je moet met resultaten komen. Dat leidt tot een heel ander type onderhandelingen en gesprekken. Soms zijn het echte onderhandelingen, maar soms gaat het erom elkaar te overtuigen, gaat het om de kracht van argumenten. Waar kan de marktwerking wel sterk zijn? Waar kun je beter reguleren? Waar is een combinatie mogelijk van regie door de overheid en marktwerking? In België is sprake van premiedifferentiatie bij arbeidsongeschiktheid, Nederland kende dat niet. Nu krijgen we voor het eerst premiedifferentiatie in de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Een bedrijf in de bouw gaat meer betalen dan de banken. Het argument is dat als de werkgever in zijn portemonnee getroffen wordt, hij zich meer om het terugdringen van de arbeidsongeschiktheid zal bekommeren. Maar aan de andere kant bestaat ook het gevaar van meer risicoselectie. Ook de aandacht die in de PvdA bestaat voor het midden- en kleinbedrijf is het resultaat van dergelijke gesprekken. Je kunt je wel laten leiden door vooroordelen over ondernemers of indianenverhalen over het belastingklimaat, maar je kunt je ook laten overtuigen van het belang van het midden- en kleinbedrijf voor de werkgelegenheid en daaruit conclusies voor het beleid trekken.

PvdA na ruim 2 jaar paars

Hoe heeft de PvdA zich nu gehouden in meer dan twee jaar paars? In de PvdA bestaat er ten opzichte van paars een merkwaardige ambivalen-

tie. Enerzijds is er op een aantal punten scherpe kritiek, waar ik mij ook wel verwant mee voel. Dat betreft vooral de introductie van marktwerking in de sociale zekerheid. En anderzijds is er een beeld van dat het nu allemaal minder goed gaat, met daaraan gekoppeld de vraag of dat de de prijs wel waard was. Was de werkgelegenheidsgroei de bezuinigingen wel waard? Uit ledenonderzoek naar de appreciatie van dit kabinet, blijkt 70-80% voorstander van deelname aan het paarse kabinet te zijn. Onze eigen prestaties in het kabinet worden ook veel beter beoordeeld dan de vorige coalitie met het CDA. Onder de PvdA-leden is een grote appreciatie voor paars.

Er is in Nederland in het algemeen grote waardering en een groot draagvlak voor deze paarse coalitie. Ook bij de kiezers ligt het kabinet goed. Dat is wel anders geweest. Toen ik in 1992 samen met Felix Rottenberg de voorzittershamer oppakte had de PvdA volgens de peilingen nog 20 zetels over, zo'n 15% van de kiezers. We staan nu weer op 25% in de peilingen, zo'n 39 zetels. We gaan dus vooruit. De VVD groeit fors, het CDA blijft net als D66 stevig achter.

Al met al biedt paars steeds meer kansen voor de sociaal-democratie. Dat komt natuurlijk ook door de gunstige conjuncturele ontwikkeling en door de groei van de werkgelegenheid. We koppelen de uitkeringen alweer voor het derde jaar aan de lonen. Daarmee wordt het patroon van de jaren tachtig doorbroken waarin de uitkeringen telkens achterbleven bij de loonontwikkeling en soms zelfs bij de inflatie. In het regeerakkoord was een halve koppeling afgesproken, maar we komen in 1998 hoogstwaarschijnlijk thuis met vier jaar een hele koppeling. Dat is uniek, zeker als men bedenkt dat liberalen het niet zo op de koppeling hebben. Voor sommige mensen kunnen we zelfs iets extra's geven. Bijvoorbeeld voor de ouderen in de AOW. Op het terrein van de inkomensontwikkeling ziet men enerzijds een sterke druk naar denivellering. Dat is een mondiale trend. Maar er komt gelukkig een tegenbeweging op gang.

Voor de PvdA en ook voor onze kiezers ligt het beleid voor op het gebied van de sociale zekerheid het gevoeligst. Zeker bij de nieuwe zieketwet is in mijn ogen de gematigheid uit het oog

verloren. Dat is een van de meest radicale elementen in het regeerakkoord. De verzekering tegen ziekte is, behalve voor flexwerkers en zwangere vrouwen, volledig een zaak van de werkgevers geworden. Zij moeten het eerste jaar het loon doorbetalen. Ze zijn vrij om zich daarvoor particulier te verzekeren of het risico zelf te dragen. Wat daarvan het effect is op premiestelling of op risicoselectie is ongewis. Ik vind dat zeer kwetsbaar.

Rond thema's als milieu en ecologie of de grote infrastructuurprojecten is het lastiger een scherp oordeel te vellen. Daarvan kan men niet zeggen dat het met het CDA veel anders zou zijn gegaan dan met VVD en D66. D66 staat op dit punt wat vaker aan onze kant, omdat zij wat dichterbij het milieu staan. VVD en CDA staan vaak samen iets meer aan de andere kant. D66 is wat dat betreft een moeilijk plaatsbare partij. Op het hele gebied van arbeidsverhoudingen, economische orde, minimumloon en CAO's staan ze aan de kant van de VVD. Op het gebied van milieuvraagstukken staat D66 bij de PvdA in de buurt en is vaak zelfs iets groener. D66 is een partij met twee gezichten.

Vernieuwing van de partij

Paars heeft ook gevolgen voor de vernieuwing van de PvdA als partij. Felix Rottenberg en ik hebben als voorzitters geprobeerd om de partij door en tijdens het regeren te vernieuwen. De PvdA was in een diep dal terecht gekomen. Mensen liepen weg. Mijn vroegere collega's uit de vakbeweging bedankten allemaal voor de PvdA. Hoe kan je in zo'n situatie een partij die naar binnen gericht was, die eigenlijk niet meer gewend was te regeren, die geen vertrouwen had in z'n eigen mensen, weer op de rails zetten? Volgens sommigen kon dat het beste vanuit de oppositie. Rottenberg en ik besloten echter dat we met de druk van het regeren wilden vernieuwen, met alle lastige afwegingen waar je dan mee te maken krijgt.

We wilden op drie punten vernieuwen. Ten eerste op het niveau van personen. We hebben de fractie in de Tweede Kamer vernieuwd, door deels te kiezen voor een ander type politicus. Ten tweede programmatisch. Hoe kan je zorgen

dat er nieuwe thema's op de agenda komen? Hoe denk je na over economie en ecologie? Hoe ziet je investeringsprogramma eruit? Wat wil je met de gezondheidszorg? Het derde punt van vernieuwing betrof de partij. De PvdA kende een sterk verenigingscentrisme. Het is een kleine partij, we hebben veel stemmen, maar we hebben maar 60.000 leden. In de partij leefde sterk het idee dat als de tien aanwezigen op de afdelingsvergadering het eens waren, dat dat dan even via wetgeving geregeld kon worden. Ik noem dat: 'madurodamdemocratie'. Wij hebben geprobeerd dat te doorbreken. De partij en de leden moesten de verbinding met de maatschappij zijn. Andere mensen moesten bij het debat betrokken worden: sympathisanten, mensen uit organisaties. De partij moest opgebroken worden. Natuurlijk zonder je eigen constitutie op te geven. Want er moesten ook besluiten genomen worden op congressen. Zo hebben we dus op die drie terreinen vernieuwd onder de spanning van het regeren: personeel, programmatisch en organisatorisch.

Tot slot iets over de toekomst. Ik denk dat we langzaam van saneren steeds meer richting investeren gaan. Investeren in infrastructuur in bredere zin. Zowel de zachte infrastructuur voor technologie en kennis als de harde. Het is een beetje de lijn waar ook Labour op zit. Maar infrastructuur is ook sociale samenhang. Dus je moet heel goed blijven nadenken over je sociale zekerheid. Over de modernisering van de sociale zekerheid hebben we net een congres gehouden.

We hebben een toekomstgericht programma gemaakt. We werken vanuit het idee dat we uit het defensief moeten, ook als het om de sociale zekerheid gaat. Veranderingen in de sociale zekerheid worden altijd geassocieerd met achteruitgang. Daar moeten we vanaf. Veel kritiek was terecht. Daarom hebben we het nu over andere zaken. Over hoe je de sociale zekerheid interessant houdt voor de middengroepen, tweeverdieners. Als je de onderkant wil helpen moet je ook de mensen die daarboven zitten aan je binden. Daar zit het sociale en economische draagvlak voor de sociale zekerheid.

Ik constateer een opgaande lijn van versterkt zelfvertrouwen. Ik vind dat het waardevol is geweest dat wij de verantwoordelijkheid hebben genomen om met liberalen te regeren. De meeste kiezers hebben het juist gevonden dat wij ondanks een verkiezingsnederlaag toch regeringsverantwoordelijkheid hebben genomen. Ook voor de partij en voor het denken in de partij is dat goed geweest. Onze premier heeft een zeer groot vertrouwen onder de Nederlandse bevolking. Dat alles maakt dat deelname aan paars tot nog toe een verstandige keuze is geweest.

Ruud Vreeman is vice-voorzitter van de PvdA (in 1996-1997 waarnemend voorzitter) en lid van de Tweede Kamer. Hij heeft deze functie per 15 maart neergelegd vanwege de aanvaarding van het burgemeestersambt van Zaandstad. Deze tekst is een bewerking van een rede die Vreeman op 23 januari 1997 in Brussel hield.